

Practical aspects of the protection of the rights of internally displaced persons in the European Court of Human Rights

Практичні аспекти захисту прав внутрішньо переміщених осіб у Європейському суді з прав людини

Oleksandr Rohach, Mariia Mendzhul

Key words:

internally displaced person, human rights, ECtHR, precedent, judicial protection.

Ключові слова:

внутрішньо переміщена особа, права людини, ЄСПЛ, прецедент, судовий захист.

Актуальність теми. Проблема вимушеної внутрішньої міграції та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) залишається актуальною в Україні. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 09 січня 2018 р. взято на облік 1 492 100 переселенців (або 1 218 002 сім'ї) з Донбасу і Криму¹. У більшості випадків у переселенців виникають труднощі під час здійснення та захисту прав. Водночас особливості захисту прав ВПО Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) є недостатньо дослідженими.

Постановка проблеми. Україна була і залишається лідером за кількістю звернень громадян до Європейського суду з прав людини. Гвідо Раймонді констатував, що станом на 01 січня 2018 р. на розгляді ЄСПЛ перебувало приблизно 7 100 скарг проти України, що є четвертим показником серед країн-членів Ради Європи. У першій трійці – Туреччина (7 500), Росія (7 750) та Румунія (9 900). Як відомо, у 2017 р. Україна була на першому місці за цим показником, тоді на розгляді Суду перебувало понад 18 тис. скарг проти неї. Таке різке зменшення пов'язане із безпрецедентним рішенням «Бурмич та інші проти України»². У цьому рішенні ЄСПЛ вирішив передати до Комітету Міністрів Ради Європи 12 143 справи, не розглядаючи їх³. Надалі всі нові скарги до ЄСПЛ з питання невиконання судових рішень одразу передаватимуться до Комітету Міністрів Ради Європи.

Гвідо Раймонді також повідомив, що більше половини скарг проти України, які перебувають у черзі на розгляд ЄСПЛ, пов'язані з російською агресією в Криму та українсько-російським конфліктом на Донбасі (близько 3 800 скарг, із них 5 міждержавних скарг «Україна проти Росії»). Кількість скарг, поданих громадянами та юридичними особами проти Росії, значно менша (242 таких скарги)⁴. У багатьох із них ідеться про позови постраждалих одночасно і проти України, і проти Росії з вимогою відшкодування втраченого під час бойових дій майна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі вже є ряд досліджень особливостей здійснення окремих прав ВПО, в т. ч. права на охорону здоров'я⁵, трудових⁶, сімейних⁷ та інших прав.

¹ Кількість зареєстрованих переселенців за місяць збільшилась на 4 тисячі осіб, – Мінсоцполітики. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28964951.html>.

² Україна вже не лідер за кількістю скарг проти неї у ЄСПЛ. Актуальна статистика від Євросуду та Мін'юсту. URL: https://humanrights.org.ua/material/ukrajina_vzhe_ne_lider_za_kilkistjiu_skartg_proti_neji_u_ jespl_aktualna_statistika_vid_jevrosudu_ta_minjiustu.

³ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України» від 12 жовтня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>.

⁴ Україна вже не лідер за кількістю скарг проти неї у ЄСПЛ. Актуальна статистика від Євросуду та Мін'юсту. URL: https://humanrights.org.ua/material/ukrajina_vzhe_ne_lider_za_kilkistjiu_skartg_proti_neji_u_ jespl_aktualna_statistika_vid_jevrosudu_ta_minjiustu.

⁵ Булеца С.Б., Лазур Я.В., Менджул М.В., Пушкаренко О.А. Предоставление права на здравоохранение детям-внутренне перемещенным лицам (отдельные аспекты). Georgian Medical News. 2017. № 12 (273). С. 89–94.

⁶ Рогач О.Я., Менджул М.В. Припинення трудових відносин з ініціативи працівника-внутрішньо переміщеної особи та роботодавця. Публічне право. 2017. № 1. С. 184–190.

⁷ Явор О.А. Актуальні питання правового забезпечення сімейних прав внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред. О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: PIK-У, 2017. С. 261–272.

Окремі проблеми захисту прав ВПО відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи висвітлені в посібнику Костаса Параскеви⁸. Проте проблема захисту прав ВПО у ЄСПЛ залишається актуальною.

Виклад основного матеріалу. ЄСПЛ є інституцією Ради Європи, заснованою 21 січня 1959 р. для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, гарантованих Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція)⁹.

Держави-члени Ради Європи підписали не тільки Конвенцію, але і протоколи до неї: Перший протокол (підписаний 20 березня 1952 р.) передбачає право мирно володіти своїм майном, право на освіту, на вільні вибори; Протокол № 2 (підписаний 06 травня 1963 р.) надав ЄСПЛ повноваження робити консультативні висновки; Протокол № 4 (підписаний 16 вересня 1963 р.) гарантував право на вільне пересування і свободу вибору місця проживання, заборону ув'язнення за борг, заборону вислання своїх громадян і колективного вислання іноземців; Протокол № 6 (підписаний 28 квітня 1983 р.) про скасування смертної кари; Протокол № 7 (підписаний 22 листопада 1984 р.) гарантував право на оскарження вироку у кримінальних справах, на відшкодування за судову помилку, право не бути притягнутим до відповідальності або покаранням двічі, рівноправність чоловіка та жінки, що перебувають у шлюбі; Протокол № 11 (підписаний 11 травня 1994 р.) передбачав перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією, і заміну Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія) та ЄСПЛ новим постійним Судом¹⁰. Крім того, були прийняті: Протокол № 12 від 04 листопада 2000 р. (ратифіковано Україною 09 лютого 2006 р.) про заборону дискримінації¹¹, Протокол № 13 до Конвенції, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин від 03 травня 2002 р. (ратифіковано Україною 28 листопада 2002 р.)¹², Протокол № 14, який змінює контрольну систему Конвенції від 13 травня 2004 р. (ратифіковано Україною 09 лютого 2006 р.)¹³, Протокол № 15 про внесення змін до Конвенції від 24 червня 2013 р. (ратифіковано Україною 05 жовтня 2017 р.)¹⁴, Протокол № 16 до Конвенції від 02 жовтня 2013 р. (ратифіковано Україною 05 жовтня 2017 р.), який стосується розширення компетенції Суду щодо надання консультативних висновків¹⁵.

До ЄСПЛ можна звертатися виключно із заявою про порушення прав, гарантованих Конвенцією та протоколів до неї. Водночас Конвенція гарантує широке коло прав, зокрема право на життя, право не бути підданим катуванню, не триматися в рабстві або в підневільному стані, не бути присилуваним до примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, на справедливий судовий розгляд, право не бути покараним без закону, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на шлюб, свободу думки, совісті і релігії, свободу вираження поглядів, свободу мирних зібрань та об'єднання та ін. Таким чином, Конвенція є ефективним інструментом міжнародного захисту основних прав людини.

Щодо міждержавних справ, то в ЄСПЛ перебуває на розгляді 5 проваджень «Україна проти Російської Федерації», на підставі заяв, поданих Україною в 2014–2015 рр. Всього Україна подала 4 звернення до ЄСПЛ через порушення Російською Федерацією Конвенції: 1) від 13 березня 2014 р., із кількома доповненнями до вересня 2014 р. – щодо незаконної анексії Криму та дій РФ на Сході України; 2) від 13 липня 2014 р. – щодо викрадення трьох груп українських дітей та їх незаконного вивезення до РФ; 3) скарга щодо незаконного переміщення до Росії Хайсера Джемільєва; пізніше уряд відкликав її через існування аналогічної індивідуальної скарги; 4) від 27 серпня 2015 р. щодо подій у Криму та агресії РФ на Донбасі, починаючи з вересня 2014 р. Згодом ЄСПЛ вирішив розділити кожну зі скарг на два окремих провадження, що стосу-

⁸ Костас Параскева. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник. Київ, 2017. 152 с.

⁹ Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

¹⁰ Буткевич В.Г., Маляренко В.Т. Європейський суд з прав людини та українське судочинство: питання взаємодії. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/4A46AA8F4A0A1D0BC2257AF4003ACA50?OpenDocument](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/4A46AA8F4A0A1D0BC2257AF4003ACA50?OpenDocument).

¹¹ Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (ETS № 177) від 04 листопада 2000 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_537.

¹² Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин від 03 травня 2002 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_180.

¹³ Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції від 13 травня 2004 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_527.

¹⁴ Протокол № 15 про внесення змін до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 24 червня 2013 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_001-13/paran2#n2.

¹⁵ Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 02 жовтня 2013 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_002-13/paran3#n3.

ються Криму та Сходу України¹⁶. Таким чином, з урахуванням того, що Україна відкликала скаргу № 3, зараз у ЄСПЛ перебувають на розгляді 5 міждержавних проваджень.

ВПО, відповідно до ст. 35 Конвенції, можуть подати заяву лише після того, як ними було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальноновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (рішення касаційної інстанції). ЄСПЛ не розглядає жодної індивідуальної заяви якщо вона: а) є анонімною; або б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, якщо вона не містить нових фактів у справі.

Щодо захисту прав ВПО у ЄСПЛ, у першу чергу, виникає питання, хто винен у порушенні права, – Україна чи РФ?

Ст. 1 Конвенції встановлює, що «Договірні сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції». Тобто, постає питання: це юрисдикція України чи РФ? Подібна справа вже розглядалася ЄСПЛ, зокрема «Мозер проти Республіки Молдова і Росії» від 23 лютого 2016 р. У цій справі Суд проаналізував значення терміну «юрисдикція», як у аспекті територіальної юрисдикції (щодо Молдови), так і в аспекті здійснення екстериторіальної юрисдикції (щодо Російської Федерації). ЄСПЛ зазначив, що, з погляду міжнародного публічного права, слова «в рамках їх юрисдикції» в ст. 1 Конвенції повинні розумітися як територіальна правомочність держави (див. Рішення Суду у справі Банковіча, § 59), а також констатував, що юрисдикція зазвичай здійснюється на всій території держави. Ця презумпція може бути обмежена у виняткових обставинах, особливо в тих випадках, коли державі не дають можливість застосовувати свою владу на частині своєї території, наприклад, внаслідок військової окупації збройними силами іншої держави, які реально контролюють зайняту територію (див. «Loizidou v. Turkey» (попередні заперечення), Series A № 310 і «Cyprus v. Turkey», § 76–80), або внаслідок військових дій чи заколоту, або дій іноземної держави, що підтримує створення сепаратистської держави на території, про яку йдеться¹⁷.

Таким чином, відповідальність за порушення прав ВПО може нести як Україна, так і Російська Федерація, все залежатиме від конкретних обставин справи та встановлення, чи мала місце територіальна юрисдикція України, чи екстериторіальна юрисдикція Росії.

У контексті внутрішнього переміщення свобода пересування безпосередньо пов'язана із заборонаю вимушеного переміщення. У Пояснювальній записці Комітет Міністрів зазначає, що заборона вимушеного переміщення витікає з Конвенції, оскільки цей феномен порушує право на свободу пересування, право на сімейне життя та представляє собою нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. У справі «Денізці та інші проти Кіпру» («Denizci and others v. Cyprus») ЄСПЛ визнав порушення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції стосовно свободи пересування через вислання заявників із Південного та Північного Кіпру, а також через те, що вони стали об'єктом суворого спостереження з боку поліції, коли перебували на території, підконтрольній Кіпру, і їм щоразу доводилося отримувати дозвіл, коли вони виїжджали з місця постійного проживання або переїжджали в північну частину Кіпру. ЄСПЛ визнав, що вищезазначені обмеження права на свободу пересування не були передбачені законом і не були необхідними у демократичному суспільстві¹⁸.

У справі «Тімішев проти Росії» 2005 р. рішення патрульної служби щодо заборони заявнику чеченського походження проїхати із території Інгушетії на територію Кабардино-Балкарії було визнано таким, що «не було передбачено законом», тому що підставою такого рішення був усний наказ посадової особи Міністерства внутрішніх справ, який не було відповідним чином оформлено. ЄСПЛ також постановив, що заявник став жертвою расової дискримінації як представник чеченської національності згідно з положеннями ст. 14 у поєднанні зі ст. 2 Протоколу №4 до Конвенції¹⁹.

У міждержавній справі «Кіпр проти Туреччини» ЄСПЛ констатував факт поводження, що принижує гідність, через дискримінаційне ставлення з боку представників влади Туреччини до греко-кіпрської гро-

¹⁶ ЄСПЛ розглядає 5 позовів «Україна проти Росії», про минулорічну скаргу не знають. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/01/27/7060770/>.

¹⁷ Решение по делу «Мозер против Республики Молдова и России» от 23 февраля 2016 г. URL: <https://precedent.in.ua/2016/05/31/mozer-protiv-respublyky-moldova-y-rossiy/>.

¹⁸ Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні». Київ, 2016. 165 с.

¹⁹ Решение по делу «Тимашев против России» от 13 декабря 2005 г. URL: <https://www.srji.org/resources/search/4/>.

мади Карпас на території Північного Кіпру. ЄСПЛ встановив, що «за ознакою походження, раси та релігії, громаду було ізольовано, і пересування її представників настільки обмежувалося і контролювалося, що вони не мали жодних перспектив і надії на відновлення й розвиток своєї громади». Крім того, в цій справі було констатовано порушення ст. 1 Першого протоколу стосовно греків-кіпріотів, які проживають на півночі Кіпру, у зв'язку з тим, що в разі довгострокового від'їзду з півночі Кіпру вони втрачають право мирно володіти своїм майном, а в разі смерті спадкові права родичів, які проживають на півдні Кіпру, не визнаються. Також ЄСПЛ визнав, що було порушено ст. 2 Першого протоколу стосовно греків-кіпріотів, що проживають на півночі Кіпру, з огляду на відсутність належних можливостей відвідання середньої школи²⁰.

У рішенні у справі «Доган та інші проти Туреччини» ЄСПЛ послався, зокрема, на Керівний принцип № 18 щодо права ВПО на житло, придатне для проживання, під час переміщення. Суд зазначив, що відмова влади сприяти поверненню житла і землі заявника-ВПО, а також ненадання альтернативного житла і зайнятості, в поєднанні з недостатніми зусиллями з боку держави щодо «забезпечення відповідного рівня життя або надійного процесу повернення», спричинило надмірне навантаження на заявника-ВПО і призвело до порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції щодо права на мирне володіння власністю і майном, а також порушення ст. 8 про сімейне життя²¹.

Практика ЄСПЛ підтверджує право ВПО на захист від примусового виселення з житлових приміщень, де вони проживають під час їх переміщення. У справі «Сакхінадзе та інші проти Грузії» Суд визнав, що тимчасове житло, в якому ВПО були розміщені владою і проживали останнє десятиліття, представляло собою майно в значенні ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. ЄСПЛ визнав, що незаконне виселення, якого зазнали заявники-ВПО, було порушенням Першого протоколу, зазначивши, що «неможливо виселити ВПО проти його або її волі із займаного житла, не пропонуючи натомість подібних місць проживання або відповідної грошової компенсації». Водночас обов'язок влади надавати притулок для ВПО та захищати їх від насильницького виселення під час переміщення не повинен призводити до втручання в право інших осіб на мирне володіння майном та власністю²².

У нещодавніх рішеннях у справах, що стосуються Нагірно-Карабаського «замороженого конфлікту», а саме у справах «Саркісяна проти Азербайджану» та «Чірагова проти Вірменії», ЄСПЛ задовольнив скарги, пов'язані із втратою житла і майна, а також встановив порушення їхніх прав, які продовжують тривати, відповідно до ст. 1 Першого протоколу та ст. 8 Конвенції²³.

У практиці ЄСПЛ вже є рішення щодо захисту сімейних прав ВПО, зокрема Європейський Суд зазначив, що примусове переміщення людей із місця їхнього постійного проживання є порушенням права на сімейне життя. ЄСПЛ у справі «Доган та інші проти Туреччини» констатував, що «не може бути ніякого сумніву в тому, що відмова заявникам у доступі до свого житла та засобів існування, на додаток до спричинення порушення ст. 1 Першого протоколу, становить також серйозне і невинуватене втручання у право на повагу до сімейного життя і житла»²⁴.

У справі Кіпр проти Туреччини («Cyprus v. Turkey») ЄСПЛ визначив, що обмеження пересування, яких зазнали греки-кіпріоти, було згубним для сімейного життя настільки, що це було порушенням положень ст. 8 Конвенції. Заборона повернення також викликала порушення ст. 8 Конвенції у справі «Сакхінадзе та інші проти Грузії» («Saghinadze and others v. Georgia»). У справі «Саркісян проти Азербайджану» («Sargsyan v. Azerbaijan») ЄСПЛ з'ясував, що заявник проживав у Гулістані більшу частину свого життя доти, поки його змусили виїхати; таким чином, він мав там «житло», і його неможливість повернутися до села вплинула на його «приватне життя» у значенні ст. 8 Конвенції. Суд постановив, що в обставинах цієї справи його культурна та релігійна прив'язаність до могил його родини в селі також підпадає під поняття «приватного та сімейного життя»²⁵.

²⁰ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кіпр проти Туреччини» від 18 грудня 1996 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=381>.

²¹ Рішення Європейського суду з прав людини «Доган та інші проти Туреччини» від 29 червня 2004 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=630>.

²² Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні». Київ, 2016. 165 с.

²³ Костас Параскева. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник. Київ, 2017. С. 50.

²⁴ Рішення Європейського суду з прав людини «Доган та інші проти Туреччини» від 29 червня 2004 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=630>.

²⁵ Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні». Київ, 2016. 165 с.

В Україні, на жаль, також є численні факти зникнення безвісти осіб. ЄСПЛ виявив порушення Конвенції, що стосуються насильницьких зникнень, приблизно у 200 рішеннях Суду проти Росії, пов'язаних із конфліктом у Чечні. У більшості цих рішень ЄСПЛ виявив порушення ст. 2, основні та процедурні, ст. 3 щодо заявників, ст. 5 і ст. 13. У справі «Аслаханова та інші проти Росії» щодо скарг, які висунули 16 позивачів, ЄСПЛ вирішив, що відсутність розслідування зникнень, які відбулися між 1999 і 2006 рр. на російському Північному Кавказі, становило систематичну проблему, для вирішення якої не було ефективних способів у внутрішньому правовому режимі. У своєму рішенні ЄСПЛ навів чіткі вказівки щодо заходів, які держава-відповідач має вжити, щоб припинити повторювані порушення ст. 2, 3 і 5. ЄСПЛ розглянув скарги щодо зниклих осіб і насильницьких зникнень у контексті переміщення на Кіпрі та в Боснії і Герцеговині.²⁶

Висновки. Наразі відсутні рішення ЄСПЛ проти України про захист прав ВПО. Проте існує судова практика щодо захисту прав переміщених осіб в інших державах. Враховуючи значну кількість звернень переміщених осіб до ЄСПЛ по захист своїх прав, в т. ч. і через порушення Україною та Росією своїх зобов'язань щодо прав, гарантованих Конвенцією, ми прогнозуємо і численні рішення проти України вже найближчим часом.

Саме тому необхідно внести зміни до законодавства України, враховуючи пропозиції науковців, і привести його у відповідність до Керівних принципів з питань щодо переміщення осіб всередині країни. Крім того, необхідно впроваджувати реальні програми, спрямовані на інтеграцію ВПО у нових місцях проживання (програми пільгового кредитування, сприяння зайнятості, програми забезпечення житлом тощо).

Анотація

У статті досліджуються особливості захисту прав внутрішньо переміщених осіб у Європейському суді з прав людини. Аналізується позиція Європейського суду з прав людини щодо розуміння термінів «територіальна юрисдикція» та «екстериторіальна юрисдикція», а також позиція щодо захисту окремих прав внутрішньо переміщених осіб у рішеннях проти Грузії, Молдови, Росії, Туреччини та інших країн. На основі аналізу прецедентної практики Європейського суду з прав людини розроблено пропозиції щодо покращення законодавства України, яке регулює статус внутрішньо переміщених осіб.

Summary

The article examines the peculiarities of the protection of the rights of internally displaced persons in the European Court of Human Rights. The article analyzes the position of the European Court of Human Rights regarding the understanding of the terms "territorial jurisdiction" and "extraterritorial jurisdiction", as well as the position regarding the protection of individual rights of internally displaced persons in decisions against Georgia, Moldova, Russia, Turkey and other countries. Based on the case law analysis, the European Court of Human Rights has developed proposals for improving the legislation of Ukraine that regulates the status of internally displaced persons.

Використана література:

1. Булеца С.Б., Лазур Я.В., Менджул М.В., Пушкаренко О.А. Предоставление права на здравоохранение детям-внутренне перемещенным лицам (отдельные аспекты). *Georgian Medical News*. 2017. № 12 (273). С. 89–94.
2. Буткевич В.Г., Маляренко В.Т. Європейський суд з прав людини та українське судочинство: питання взаємодії. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/4A46AA8F4A0A1D0BC2257AF4003ACA50?OpenDocument](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/4A46AA8F4A0A1D0BC2257AF4003ACA50?OpenDocument).
3. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні». Київ, 2016. 165 с.
4. ЄСПЛ розглядає 5 позовів «Україна проти Росії», про минулорічну скаргу не знають. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2017/01/27/7060770/>.

²⁶ Костас Параскева. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник. Київ, 2017. С. 91–92.

5. Кількість зареєстрованих переселенців за місяць збільшилась на 4 тисячі осіб, – Мінсоцполітики. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28964951.html>.
6. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Костас Параскева. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посібник. Київ, 2017. 152 с.
8. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (ETS № 177) від 04 листопада 2000 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_537.
9. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин від 03 травня 2002 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_180.
10. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції від 13 травня 2004 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_527.
11. Протокол № 15 про внесення змін до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 24 червня 2013 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_001-13/paran2#n2.
12. Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 02 жовтня 2013 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_002-13/paran3#n3.
13. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України» від 12 жовтня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>.
14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кіпр проти Туреччини» від 18 грудня 1996 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=381>.
15. Рішення Європейського суду з прав людини «Доган та інші проти Туреччини» від 29 червня 2004 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=630>.
16. Решение по делу «Мозер против Республики Молдова и России» от 23 февраля 2016 г. URL: <https://precedent.in.ua/2016/05/31/mozer-protiv-respublyky-moldova-y-rossyy/>.
17. Решение по делу «Тимишев против России» от 13 декабря 2005 г. URL: <https://www.srji.org/resources/search/4/>.
18. Рогач О.Я., Менджул М.В. Припинення трудових відносин з ініціативи працівника-внутрішньо переміщеної особи та роботодавця. Публічне право. 2017. № 1. С. 184–190.
19. Україна вже не лідер за кількістю скарг проти неї у ЄСПЛ. Актуальна статистика від Євросуду та Мін'юсту. URL: https://humanrights.org.ua/material/ukrajina_vzhe_ne_lider_za_kilkistju_skarg_prot_i_neji_u_jespl_aktualna_statistika_vid_jevrosudu_ta_minjustu.
20. Чому Україна в лідерах за кількістю скарг до Європейського суду з прав людини? URL: <http://ridna.ua/2017/02/chomu-ukrajina-v-liderah-za-kilkistyu-skarh-do-evropejsko-ho-sudu-z-prav-lyudyny/>.
21. Явор О.А. Актуальні питання правового забезпечення сімейних прав внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред. О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: PIK-У, 2017. С. 261–272.

Oleksandr Rohach,

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Vice Rector for Scientific and Pedagogical Affairs
Uzhhorod National University*

Mariia Mendzhul,

*Candidate of Juridical Sciences,
Senior Lecturer at Department of Civil Law and Procedure
Uzhhorod National University*